РЕЦЕНЗІЯ

доктора філологічних наук, професора
Федурко Марії Юліанівни
на дисертацію **Овсієнко Алли Сергіївни**
на тему «Функціонально-стилістичний потенціал метафори в газетній періодиці початку XXI століття», подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду ДФ 36.053.010 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія (Українська мова)

Від першої праці О. Маковея «П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики» й дотепер питання, пов'язані з газетною мовою, мовою засобів масової інформації загалом не випадають із порядку денного українського мовознавства. Зацікавленість ними зумовлена кількома причинами, найсуттєвішими з-посеред яких уважаємо такі. По-перше, у наші дні, як і понад пів століття тому, не втратили, а набули ще більшої ваги слова М. Жовтобрюха, що ЗМІ й газета як їхній різновид є не тільки «своєрідним інформатором», але й популяризатором політичних ідей і наукових знань, продуцентом і виразником громадської думки. По-друге, ЗМІ важливі також тим, що їхня мова значною мірою визначає тенденції сучасного мовного розвитку, як і розвитку мовних смаків і уподобань: публіцистика, за образним визначенням дослідників динамічних процесів у сучасному українському лексиконі (Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк), – це один із тих «тиглів», у яких «варять» новий взірець української літературної мови і її норми.

Потужні зміни в словниковому складі мови в усі часи зумовлювали й зумовлюють сьогодні вторинні номінації, тобто ті, що постають унаслідок метафоричного чи експресивно-оцінного переосмислення вже наявних у ньому одиниць. Тож маємо підстави стверджувати, що дослідження А. Овсієнко, присвячене питанням з'яви й функціонування метафоричних найменувань в

українській газетній періодиці початку XXI ст. як компактного й водночас дієвого інструменту, з одного боку, концептуалізації дійсності, а з іншого – збагачення мови, **цілком на часі.** Воно просуває вперед здобутки українських мовознавців у галузі лексикології, стилістики, медіалінгвістики, розвиває ідеї, спостереження, міркування щодо розбудови лексичного складу мови, її зображально-виражальних і експресивно-оцінних можливостей, оприлюднені в працях С. Єрмоленко, І. Завальнюк, Т. Коць, Л. Мацько, М. Навальної, О. Стишова, Л. Струганець, О. Сербенської, Л. Шевченко, М. Яцимірської та багатьох інших, підтверджує й доповнює їх новими емпіричними даними. У цьому вбачаємо наукову вагу й теоретико-практичну значущість рецензованої праці.

Належно обґрунтувавши актуальність порушеної в дисертації проблеми, авторка представила об'єкт і предмет власного дослідження, його мету й завдання, окреслила (щоправда, найзагальніше) також його джерельну базу – тексти українських друкованих та інтернетних засобів масової комунікації початку XXI ст. Зараховано до цієї бази й дані тлумачних словників («Словника української мови» в одинадцяти томах, «Великого тлумачного словника сучасної української мови», «Словника української мови» у двадцяти томах) фразеологічних і термінологічних лексикографічних праць, що вважаємо не вповні коректним, адже за ними лише уточнювано вже кодифіковані лексикографічною практикою значення вибраних у процесі добору емпіричного матеріалу лексем.

Перший розділ дослідження «Теоретико-методологічні засади вивчення метафори» спрямований на розв'язання двох перших його завдань: «1) з'ясувати основні теоретико-методологічні вектори дослідження метафори в сучасному мовознавстві, проаналізувати наявні дефініції цього поняття й запропонувати оновлене його визначення;2) описати найпоширеніші тематичні класифікації метафор, на основі яких вибудувати алгоритм вивчення переносно вжитих

номінацій, визначити їхню роль та функційне навантаження в газетних публікаціях початку XXI ст.» (с. 22). Наголосимо на панорамному розкритті в рецензованій розвідці векторів розгляду в сучасному українському мовознавстві метафори як засобу вторинної номінації. Можна стверджувати, що А. Овсієнко опрацювала якщо не всі, то принаймні переважну більшість розвідок різного плану (монографії, дисертаційні праці, статті у збірниках наукових праць і лінгвістичних словниках – 334 позиції у списку літератури), автори яких досліджували феномен метафоричних найменувань, до того ж із позицій різних наук (філософії, психології, риторики, лінгвістики, літературознавства), у різних вимірах (структурно-семантичному, антропоцентричному, лінгвокультурному, когнітивно-функційному, прагматичному, перекладному, зіставному) і на матеріалі текстів не те що різних стилів, але також і різних мов української, англійської, іспанської, польської, французької. Це дало авторці змогу визначитися з власною дефініцією (у дисертації вона окреслена дескрипцією *оновлене визначення*) метафори як провідного поняття й терміна дослідження, способами класифікації зібраного фактичного матеріалу, осягнути його когнітивні, креативні, сугестивні, аксіологічні можливості, зумовленість характеру переносного значення слів контекстом у всіх типах дискурсу загалом і в медійному зокрема.

У другому розділі своєї праці А. Овсієнко здійснює характеристику відібраних для аналізу метафоричних найменувань з опорою на тематичний критерій, тобто відповідно до тематичної спрямованості газетних текстів, у межах яких їх виявлено. У першому підрозділі проаналізовано метафори текстів на економічні теми, адже лексико-семантична система кожної мови вкрай чутлива до перетворень економічного плану, тож цілком слушно економічний чинник називають першим серед тих позалінгвальних, що детермінують мовні зміни. Другий підрозділ розкриває специфіку переносного вживання військової лексики (точніше, метафоризованих словосполучень зі стрижневим словом

війна) як у текстах про власне війну, так і про протистояння (внутрішньодержавні й міждержавні) на інших фронтах, наприклад, сімейному, газовому, валютному, інформаційному тощо. Аналізу піддано також метафоризовані словосполучення з опорним іменником *революція*, посталих унаслідок переосмислення назв кольорів і квітів, які не лише відбивають певні зміни в житті суспільстві, а й слугують засобом емоційно-експресивного маркування текстів (с. 72). Позаяк комп'ютер, інтернет, інформаційні технології стали своєрідними символами нашої епохи, то природно, що велика кількість метафоризованих найменувань (передусім аналітичного типу) з'явилася в цій сфері й функціонує в текстах, зокрема газетних, їй присвячених. Це підтверджують і спостереження та міркування авторки, викладені в третьому підрозділі другого розділу. Вона продемонструвала також чималі можливості медичної лексики та лексики зі сфери виборів стосовно утворення метафоризованих словосполучень в медійних текстах на медичні й виборчі теми (с. 8292). Важливою є й заувага дослідниці, що в останніх «трапляються мовні одиниці, пов'язані з тематикою спорту, військової справи, театру, хвороб, що відповідно сприяє співвідношенню виборного процесу зі спортивними змаганнями, військовими діями, театральними виставами, хворобою людського організму чи психічними станами особи» (с. 92). Уважаємо не зайвим акцентувати й на такому: під час аналізу метафоричних номінацій, почерпнутих із газетних текстів різної тематичної спрямованості, дисертантка незмінно наголошує на їхніх (номінацій) функціях, діапазон яких доволі широкий номінативна, інформативна, зображально-виражальна, емоційно-оцінна тощо. Наведемо, для прикладу, одне з виснувальних тверджень авторки: метафори в проаналізованих газетних текстах «реалізують різні прагматичні настанови мовця, вирізняються стилістичною своєрідністю, емоційно-оцінним та експресивним навантаженням, «оживлюють» текст, часто надають йому розмовного відтінку, іноді вульгаризують мовлення» (с. 4; див. також с. 48).

Якщо об'єктом аналізу в другому розділі рецензованої праці були метафоризовані словосполучення в основному іменниково-прикметникового типу (хоч дієслівно-іменникові теж серед них представлені, насамперед у текстах на економічні теми), то в третьому розглянуто однокомпонентні лексичні метафори, які «слугують компактним засобом характеристики різних об'єктів пізнання» й засвідчують особливості «національно-специфічного бачення світу» (с. 95). Серед завдань цього розгляду обґрунтування принципів класифікації лексичних метафор; їхнє дослідження з огляду на значеннєвий діапазон і стилістичні особливості, емоційно-оцінне та експресивне навантаження, прагматичні настанови мовця; розмежування актуалізованих і нових семантичних виявів аналізованих вторинних номінацій (с. 94). Спершу в таких ракурсах розглянуто метафори, дібрані методом наскрізного виписування із медіавидань загальноукраїнського («Газета по-українськи», «День», «Україна молода», «Українська правда» підрозділ 3.1) та регіонального рівнів («Високий замок», «Волинь24» підрозділ 3.2), щоправда, без обґрунтування, чому саме ці видання вибрано. Цей розділ найбільший за обсягом, пор. с. 95207.

У дисертації прийнято класифікацію фактичного матеріалу, обґрунтовану в дослідженні Л. Приблуди, тобто схарактеризовано метафори природоморфного (зооморфна, фітоморфна, ландшафтоморфна), артефактного, міфоморфного, казкоморфного, синестезійного й архітектурного типів. Зазначено, які з них домінують, а які перебувають на периферії у кожному з видань. Це добре ілюструють таблиці, вміщені у додатках.

Кожен розділ дослідження завершують, як і годиться, висновки, а все дослідження – загальні. Загальні висновки корелюють в основному із завданнями дослідження й не повторюють висновків до розділів.

Належить також наголосити, що результати проведеного дисертанткою дослідження пройшли належну, а точніше широку апробацію на наукових заходах різного рівня й статусу, серед яких: одинадцять міжнародних

конференцій, дві всеукраїнські, розширений пленум наукової координаційної ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності», Міжнародний круглий стіл «Інформація та соціальні комунікації сучасного світу: тренди глобалізації», засідання кафедри документознавства та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (нині Університету Григорія Сковороди в Переяславі) та кафедри української мови Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка. Основні положення дисертації висвітлено у двох колективних та восьми одноосібних публікаціях, серед яких: дві статті в журналі, проіндексованому в наукометричній базі *Web of Science* (у співавторстві); п'ять статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б»; один підрозділ у колективній монографії; дві публікації в інших збірниках наукових статей.

Засвідчуючи актуальність рецензованої праці й належний рівень її виконання, адресуємо його авторці такі зауваження й пропозиції.

1. Текст дисертації без списку використаної літератури – 214 сторінок. Це перевищує встановлені вимоги. Крім того, третій підрозділ займає 103 с., що становить, по суті, більш ніж половину дослідження, бо Вступ починається з 15 с.
2. Скорочення третього розділу шляхом генералізації, узагальнення аналізу (адже не лише типи метафор, а й самі метафоризовані лексеми в різних виданнях повторюються) уможливило б подання матеріалу у двох підрозділах без підпідрозділів.
3. Таке ущільнення не було б лише формальним, а допомогло б чіткіше закцентувати на двох аспектах мети – «у контексті мовної динаміки дослідити метафору газетної періодики початку XXI ст., схарактеризувати її формальні ознаки» (с. 22), увиразнити, як

зазначено в науковій новизні, актуалізовані та нові семантичні вияви лексичних метафор (с. 24).

4. І розділ дисертації має назву «Теоретико-методологічні засади вивчення метафори», але в ньому бракує підрозділу щодо обраних автором методологійних засад дослідження. Він би усунув своєрідні преамбули, які виявляємо в інших розділах і підрозділах.
5. Маємо певне застереження до назви 2 розділу – «Тематична диференціація метафори в українських масмедійних текстах», адже це дослідниця здійснює диференціацію, а не автори текстів.
6. Дослідження виконане доброю мовою, однак трапляються деякі технічні огріхи, домінування прислівника *подекуди* в значенні ‘часом, інколи’, а ще висловлення на кшталт *метафоричні утворення в економічній тематиці; метафора війна в українській мові розширює межі свого використання, функціонуючи в різних тематиках* (с. 56), *використовують сполуки тематики інформаційних технологій* (с. 81).

Попри зазначене констатуємо, що праця Алли Сергіївни Овсієнко **«Функціонально-стилістичний потенціал метафори в газетній періодиці на початку XXI століття»** являє собою самостійне, завершене, не позбавлене новизни дослідження, яке відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»

Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка Марія ФЕДУРКО

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Підпис
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар Вченої ради

04.05.2023 р.